
Інноваційні технології активізації читацької діяльності школярів**Алла Віннічук**

кафедра української літератури, факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
ORCID 0000-0003-0359-4169

Віктор Крупка

кафедра української літератури, факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна
ORCID 0000-0002-2320-8045

Для цитування цієї статті:

Віннічук Алла, Крупка Віктор. Інноваційні технології активізації читацької діяльності школярів. *International Science Journal of Education & Linguistics*. Vol. 3, No. 1, 2024, pp. 35-46. doi: 10.46299/j.isjel.20240301.05.

Надійшла до редакції: 03 січня 2024 р.; **Схвалено:** 31 січня 2024 р.;

Опубліковано: 01 лютого 2024 р.

Анотація: у статті розкрито проблему впровадження інноваційних технологій у літературну освіту закладу загальної середньої освіти старшої ланки. Звернено увагу на те, що інновації в освіті сприяють удосконаленню взаємодії між теорією і практикою, появи нових ідей, засобів, практик, завдяки яким підвищується читацька діяльність школярів. Значну роль у старшій ланці займають діалогічні інновації, які урізноманітнюють освітній процес, надають йому нестандартних, оригінальних форм (повідомляюча, аналітична, підсумкова, евристична бесіди). Важливе значення мають проблемні методи навчання (порушені проблеми учні можуть публічно обговорювати у формах круглого столу, ток-шоу, засідання експертної групи, форуму, симпозіуму, дебатів, акваріуму). Значної ефективності набули евристичні методи навчання: мозкова атака чи штурм, брейнстормінг, які застосовуються з метою розвитку активності, рішучості, творчої уяви, мислення учнів-читачів. Цікавим і беззаперечно потрібним у сучасній школі став метод проєктування. Ідеї проєктної роботи з питань вивчення української літератури часто зумовлювалися наміром подолати труднощі під час аналізу епічного твору. Якості кваліфікованого читача перевіряються за допомогою ігор «Літературне лото», «Куди веде цитата», «Бюро літературних знахідок», «Кошик», «Так чи ні», «Вільне письмо», «Що? Де? Коли?» тощо. Особливо значущим у сучасній школі є використання інформаційно-комунікативних технологій, яке набуває не лише популярності, а значно впливає на рівень читацької активності. Його впровадження в освітній процес ще потребує комплексного вивчення. Використання інноваційних технологій розширює комунікативне середовище школярів, сприяє розвитку їхнього критичного і творчого мислення.

Ключові слова: інноваційні технології, читацька компетентність, метод, метод проєктування, прийом, бесіда.

---

1. Вступ

Динамічні зміни, що відбуваються в інформаційному світі, розглядають першочергово проблему здатності особистості швидко реагувати на різноманітні виклики часу. Готовність

до інноваційної діяльності є однією з нагальних потреб сьогодення. Відтак у шкільній освіті назріла потреба відмови від організації навчання за стереотипами й переходу до масового продукування інноваційних ідей, методик, технологій.

Інновації в освіті можна трактувати як процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно нового стану.

Інноваційна мета освіти – моделювання креативного освітнього середовища, сприятливих умов для творчості, реалізації природної суті й соціальних потреб людини.

У сучасній педагогіці напрацьована розгалужена класифікація педагогічних інноваційних технологій за різними критеріями. Найбільш прийнятними для літературної освіти є технології, виокремлені за типом організації та управління пізнавальної діяльності учнів, – інтеграційні, ігрові, комп'ютерні, діалогові, інтерактивні, тренінгові. Отже, у педагогіці напрацьовані інноваційні технології навчання, які можна використати під час уроків української літератури.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом дослідження є процес вивчення української літератури в закладі загальної середньої освіти; предмет дослідження – методика використання інноваційних технологій, методів і прийомів вивчення літературних творів як одного із засобів активізації читацької діяльності учнів.

3. Мета і завдання дослідження

Мета і завдання дослідження полягають у науковому обґрунтуванні використання інноваційних технологій для активізації читацької діяльності учнів у процесі вивчення української літератури в закладі загальної середньої освіти; передбачають окреслення специфіки інноваційних методів в контексті шкільної літературної освіти.

4. Аналіз літератури

Філософські засади педагогічної інноватики розробляли І. Бех [1], І. Зязюн [2], В. Кремень [3]. Питання педагогічних інновацій були в полі зору учених: І. Дичківської [4], В. Паламарчук [5], О. Пехоти [6], І. Підласого [7], С. Сисоєвої [8]. Аналізуючи генезу методики навчання української літератури, робимо висновок, що проблеми новаторського, а не стереотипного вивчення художніх творів торкалися Н. Волошина, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник [9], Б. Степанишин [10] та ін. Однак варто зазначити, що в методиці літератури проблема використання інноваційних технологій лише спорадично була предметом спеціальних досліджень, як-от С. Жили [11], О. Когут [12], О. Куцевол [13], О. Петрович [14], А. Віннічук [14], О. Семенов [15], Г. Токмань [16] та ін.

5. Методи досліджень

Для розв'язання окреслених завдань використано такі методи: 1) теоретичні (аналіз літературознавчих, психолого-педагогічних, методичних праць для вивчення стану теоретичної розробки проблеми; метод теоретичного моделювання застосовано для визначення предмета та об'єкта дослідження); 2) емпіричні (діагностичні методи: анкетування, інтерв'ювання, бесіди з учителями-словесниками та їхніми учнями), педагогічні спостереження й аналіз уроків літератури, аналіз письмових робіт, усних і письмових відповідей учнів для дослідження рівня активізації їхньої читацької діяльності.

6. Результати досліджень

Сучасна теорія методики навчання літератури пропонує чимало інноваційних методів і прийомів, що можуть бути ефективними для формування читацької активності учнів закладу загальної середньої освіти.

У старшій ланці інноваційні прийоми мають широке коло застосування. Це сприяє формуванню читацької компетентності учнів 10-11 класів. Діалогічні інновації можна вважати домінуючими в методиці навчання в старшій ланці. Наведемо приклади таких інновацій.

Коли аналізуємо новелу «Три зозулі з поклоном» (11 кл.) Г. Тютюнника, заохочуємо учнів до діалогу з літературним персонажем, використовуючи такі завдання:

- Яким постав у вашій уяві оповідач новели? Охарактеризуйте цього героя, використовуючи прийом «Добери характерні риси», підбравши найбільш влучні із записаних на дошці слів: *балакучий, життєрадісний, зарозумілий, уважний, лукавий, різкий, рішучий, щирий, шанобливий чи байдужий до односельців, люблячий син, апатичний, марнотратний, бережливий.*

- Використовуючи прийом «Текст під мікроскопом» (за класифікацією Г. Клочека), пропонуємо учням визначити, якими художніми засобами виражена авторська оцінка героїв твору.

- Прийом написання твору від імені персонажа побудований на завданні: «Уявімо, що Михайло, батько оповідача, повернувся б із заслання. Що він розповів би синові та дружині?» Поясніть свої міркування.

- Прийом «Куди веде присвята» програмує уважне вчитування учнів у зміст новели й міркування над семантикою заголовку та слів «*Любові всевишній присвячую*», з'ясування значення цих виразів у першоджерелах (фольклор та Біблія), а також у контексті твору Г. Тютюнника.

Наведені запитання спонукають читачів замислитися над такими важливими життєвими категоріями, як «екзистенційний вибір», «вірність», «любов», творчо підійти до аналізу персонажа. Виявляючи симпатію до героїв новели, захоплюючись вірністю їхніх почуттів, більшість учнів намагаються досягнути «*любов всевишню*», вияви якої вони, на жаль, не часто зустрічають у буденному житті.

Оскільки дидакти часто зводять різноманітність словесних методів до двох: романтичного (викладацького) та евристичного (запитального), тобто бесіди, яка є одним із активних методів навчання, уточнюємо, які її форми можемо використовувати, вивчаючи українську художню малу прозу.

Питання для повідомляючої бесіди:

- Що надихало оповідача-митця з новели «Жебрачка» О. Кобилянської?
- Де відбуваються події у нарисі «У св. Івана» О. Кобилянської?
- У якому році О. Кобилянська написала перше оповідання?

Питання для аналітичної бесіди:

- Якщо автор новели поетизує сильний, небуденний характер героя, ставить його в незвичайні обставини, це свідчить про романтичний спосіб зображення дійсності?

- Традиційною для оповідання є схема фабули: підготовка події – подія – після події?
- Чи тяжіє жанрово імпресіонізм до фрагментарної прози?

Питання для підсумкової (систематизуючої) бесіди:

- Наратор у низці новел О. Кобилянської – інтелігент. Про яку стилістичну характеристику модернізму це свідчить?

- У чому полягає «ніцшеанство» О. Кобилянської?

- Чому критики «Української хати» назвали О. Кобилянську «новим сонцем нашої літератури», «неземним чарівним світлом»?

Питання для евристичної бесіди:

- Як пояснити, що навіть такі великі твори з ознаками романів, як «Земля», «В неділю рано зілля копала» О. Кобилянська називала оповіданнями?

- Розкрийте сутність кожної специфічної жанрової форми малих за обсягом творів О. Кобилянської: новела-портрет, новела-медитація, новела-лист, оповідання, нарис, фрагмент, шкіц, сценка, поезія в прозі?

- Чим збагатила О. Кобилянська класичну оповідну манеру від першої особи?

Питання для дискусії як вищої форми евристичної бесіди:

- Чи погоджуєтеся ви з твердженням, що саме О. Кобилянська очолила плеяду видатних українських новелістів, вихованих на європейській літературі?

- Чи належала письменниця до представників українського «жіночого» літературного бомонду?

Особливу роль на заняттях із української літератури відіграє навчальна дискусія. Наведемо приклади дивергентних питань, які спонукають учнів до колективного пошуку, творчого мислення:

– Прокоментуйте статтю «В пошуках нової краси» С. Єфремова, позначену агресивним неприйняттям літературних постатей О. Кобилянської, Н. Кобринської, К. Гриневичевої, Г. Хоткевича, звинувачених у тому, що вони нехтують справжнє життя, вигадують сюжети, які не відповідають здоровому глуздові, сповідують індивідуалізм, зневажають народ.

– Як ви ставитеся до письменників, які у своїй малій прозі висловили розчарування в нашому народі, українському селянстві, деміфологізували сакральні для національного світогляду поняття: ідеальність громади, селянина-трудівника, жінки, сім'ї? Так, Грицько Григоренко у своїх оповіданнях показала, що в селі панує насильство, інстинкти, озлобленість, заздрість; земля закріпає, бруталізує людину. Чи справедливо й чому ця письменниця свого часу була не поміченою критикою, згодом – цілковито забутою?

– Чому Леся Українка в поезії користувалася традиційною чоловічою образністю, за що І. Франко назвав її «одиноким мужчиною»; мала ж проза, зокрема оповідання «Жаль», як і стиль життя, поведінки письменниці, позначені «феміністичним радикалізмом і максималізмом» (С. Павличко)?

– Сучасні редактори академічних видань творів українських класиків намагаються в примітках подати віднайдені в рукописах, але вилучені при друці фрагменти оповідань, новел. Чи потрібно, вивчаючи твори, враховувати цей матеріал? Поміркуйте над причинами, якими керувався, наприклад, І. Франко, опублікувавши оповідання О. Кобилянської «Ідеї», з якого вилучив частину розповіді вдови.

Співзвучні проблемні запитання учні можуть публічно обговорювати у формах круглого столу, ток-шоу, засідання експертної групи, форуму, симпозиуму, дебатів, акваріуму.

Щоб краще зрозуміти зміст такого літературного явища як новела, застосовуємо метод виявлення реакції читача, розроблений американськими науковцями (Дж. Стіл, К. Мередіт, Ч. Темпл) [17]. Так, заохочуючи учнів до роздумів над прочитаним, пропонуємо завести «щоденник подвійних нотаток»: посередині аркуша проводиться вертикальна лінія; з одного боку записується епізод, думка, образ, які вразили, допомогли щось усвідомити, роздратували, здивували, викликали нерозуміння, запитання, незгоду; з іншого – свій коментар.

Під час обговорення щоденника учень читає цитату, коментар; якщо є щодо цього інші міркування, їх зачитують; колективно визначають одностайність чи контрверсійність позицій, чому виникли розбіжності.

Учитель також озвучує власні коментарі; бажано, щоб його думки заохочували до нових роздумів, відкриттів.

Ефективним евристичним методом навчання є мозкова атака чи штурм, брейнстормінг, який застосовується з метою розвитку активності, рішучості, творчої уяви, мислення учнів-читачів. У дослідно-експериментальному навчанні використовували пряму колективну атаку. Групу учасників ознайомили з правилами проведення брейнстормінгу. Обрали ведучого,

«генераторів ідей» (9 осіб) та «експертів» (6 осіб). Ведучий записав на дошці проблему: «Тваринна символіка в новелах О. Кобилянської». «Експерти», якщо потрібно, нагадують, у яких творах письменниці є тваринні образи, зачитують відповідні уривки. Сесія: «генератори ідей» висловлюють ідеї. Усі, крім «експертів», їх записують, відбирають варіанти, які уточнюють, конкретизують певну думку. Наприклад:

- у світі новел О. Кобилянської є багато образів рослин і тварин;
- бестіарій мисткині своєрідний; її увагу привертають лише окремі тварини, які з'являються в різних творах, також листах й автобіографічних текстах;
- найчастіше з'являються орел, яструб, кінь, змія;
- це представники трьох царств: повітряного, земного, підземного;
- птахи – неоромантичні образи, вони можуть залишати землю й підніматися до неба;
- це можуть бути люди, які дбають не про матеріальне, а про духовне;
- піднятися на гору, відчутти себе птахом – стати успішним, піднятися над буденністю;
- старий батько («Думи старика») порівняв молодшу доньку з «голубом білим» – це символ людини добрішої, чистішої, світлішої, морально вищої за інших;
- перед смертю персонажів (новела «Аристократка», нарис «Віщуни») з'являються ворони. Як у міфології, це провісники недоброго, гості з потойбіччя;
- героїня новели «Природа» намагається приборкати коня, але їй не вдається; кінь («Природа», «Битва») – символ панування над почуттями, природними інстинктами; втілення аристократизму;
- гадюка – усвідомлення існування темної сторони свого ества. Параска (новела «Некультурна») боїться *«дрібонької, але такої поганої»* гадюки. Коли вона вночі поверталася від чортівського млина, нашттовхувалася на спорохнявілі дерева, щось холодне й вогке ковзнулося по руці. Її охопив жах, з'явилося відчуття, що *«несе щось страшно тяжке на плечах»*;

- отже, авторка показала, що розуміє таємничу мову звірів; володіє мистецтвом через тваринні символи висловлювати власні думки, почуття, переконання.

«Експерти» оцінюють кращу презентацію способів вирішення проблеми «генераторами ідей».

На лекції можна провести масову мозкову атаку: вчитель ставить запитання, визначає час обговорення (5-7 хв.); учні, які сидять поряд, об'єднуються в групи (5-6), обмінюються припущеннями, обирають представника, який презентує результати пошуків. Словесник оцінює, доповнює.

Метод «ПРЕС» можна використовувати, коли виникають суперечливі питання, тому потрібно чітко аргументувати свою думку з проблеми, щоб переконати інших.

Кожен учень знав структурні етапи методу:

1. Позиція. Висловлення своєї позиції з приводу порушеної проблеми. Можна почати словами: «Я вважаю, що ...».

2. Обґрунтування. Пояснення своєї позиції, чому вирішено обстоювати саме таку думку. Доречно почати: «Оскільки ...», «Зважаючи на те, що ...».

3. Приклади. Наведення цитат із художніх творів, праць науковців, які аргументують позицію, підтверджують, що ви маєте рацію.

4. Висновки. Резюмуйте ключові положення сказаного; доцільний спосіб представлення – тезовий виклад по 4-6 пунктах. Початок: «Отже (тому), я вважаю ...».

Подаємо, до прикладу, відповідь старшокласниці Віри К. на запитання, чому критика звинувачувала Григорія Косинку в нездатності представити мислячих персонажів.

1. Я вважаю, що літературознавці того часу слушно зауважили: герої Григорія Косинки не схильні до роздумів.

2. Оскільки Григорій Косинка – автор імпресіоністичних новел. Імпресіоністи вважали: на наше сприймання подій, людей, речей впливають нав'язані концепції, теорії, ідеології, що проявляється на рівні підсвідомості. Щоб пізнати справжню дійсність, від цього потрібно

звільнитися. Тільки «наївні реалісти» думають, що світ є таким, яким вони його бачать. Герої Григорія Косинки не думають, а відчувають.

3. Новела «В житах» – твір, де багато сонця, повітря, кольорових барв. Пейзаж, як у новелах М. Коцюбинського, передає радісні емоції, піднесений душевний стан героя. Випадкова зустріч із коханою, переживання щастя змушує забути, що вона вже чужа жінка. Але безхмарне щастя, як у новелі «Момент» В. Винниченка, – святкова мить. Про що знову «говорить» пейзаж: надходить вечір, у сприйманні закоханих тьмяніють барви сонячного дня.

4. Г. Косинка-імпресіоніст розповідає не про що мислять його персонажі, а що відчувають. Відтворення узагальнено-типізуючих образів і роздумів – ознака реалізму, опозиційного до «модернізму».

Метод «Ажурної пилки» («Джигсоу»)

Обговорюється тема («Григорій Косинка – самобутній представник лірико-імпресіоністичної течії в українській новелістиці»). Група поділяється на кілька «первинних» («домашніх»). Кожен із учасників стає експертом одного з аспектів теми: знавець біографії Григорія Косинки; аналізує ранню новелістику («Мент», «На буряки»); новелістичні шедеври («Мати») / «програмові» новели «Фавст», «В житах»; знаходить близькість із поетикою В. Стефаніка, Миколи Хвильового, Ю. Яновського.

«Експертам» дано 10-15 хв. Потім кожен повертається до первинної групи, навчає інших у ролі «консультанта» (15-20 хв.). Групи можуть обмінюватись учасниками. Учителю може підходити до груп, вибірково слухати й оцінювати підготовку учнів. Завершальний етап – спільна перевірка, акцент на найголовнішому (формулюється загальне рішення), аналіз-корекція. Для індивідуального оцінювання за виконаним завданням учні пишуть самостійну роботу.

Значного поширення в сучасній школі набув метод проєктування (Дж. Дьюї, В. Кілпатрик, Є. Полат, О. Пехота) [18]. Ідеї проєктної роботи з питань вивчення української літератури часто зумовлювалися наміром подолати труднощі під час аналізу епічного твору.

Оскільки одне із завдань проєктного навчання – спонукати учнів отримувати нову інформацію, то пропонується насамперед узяти участь у підготовці індивідуальних інформаційних проєктів. Наприклад, опрацювати бібліотечні фонди, електронні бази даних про малу прозу певного письменника, проаналізувавши, узагальнивши інформацію, підготувати проєкт у формі доповіді.

Особливо цікавими для учнів є ігрові проєкти. Доречно створити динамічну групу «журналістів-радіомедійників», яка може підготувати діалогову радіопрограму «Зустріч із письменником». Ролі розподіляються, урахувавши індивідуально-креативні особливості кожного: хтось добирає музичні заставки, хтось готує роль дозвонювача в студію, режисера, ведучого програми, письменника. Презентація результатів здійснюється у формі медійного продукту.

Творчим проєктом може бути підготовка літературних ігор за програмовими творами (кросворди, чайнворди, лабіринти, ребуси).

Учасники дослідницьких проєктів готують свої міркування з питань: «Чому я вважаю несправедливими докори О. Кобилянської в онімеччуванні, «ніцшеанстві», «декадентстві». Вони виявляють увагу до художніх творів письменниці й відгуків літературних критиків, пропонують оригінальні інтерпретації так званих складних для сприйняття школярами творів, намагаються осягнути їхній глибокий підтекст, використовують інтегровані знання різних дисциплін.

Серед інноваційних методів і прийомів, що використовують учителі на уроках сугестивні методи, зокрема «Дерево привітань». Учні зривають із дерева листочки, читають написане на них і виконують побажання: «Чим запам'ятався сьогоднішній день у літературі?», «Поділись літературною новиною, яку ти прочитав у соціальній мережі Фейсбук», «Розкажи про нову прочитану книгу (переглянуту виставу, фільм)» тощо.

«Вільне письмо». Протягом 5-7 хвилин учні записують міркування з певної літературознавчої проблеми, думки з приводу прочитаного твору, критичної статті. Результати обговорюють у парах; склад творчих груп змінюється так, щоб більше учнів обмінялися враженнями, дізналися нову інформацію.

Узагальнення міркувань учня-читача можна здійснювати у вигляді схем, моделей, малюнків, асоціативних куштів, гронування, що розвиває асоціативне мислення, активізує креативність, заохочує до нестандартних рішень.

«Кубування». Розгляньте предмет різнобічно (з позицій шести граней куба) за рекомендаціями: 1. Опишіть. 2. Порівняйте. 3. Проаналізуйте. 4. Встановіть асоціації. 5. Знайдіть застосування. 6. Протиріччя.

Наприклад, образ матері з новели «Я (Романтика)» Миколи Хвильового.

1. Мати главковерха чорного трибуналу комуни – *«утілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях невідомих віків /.../ наївність, тиха і жура, і добрість безмежна...»*.

2. У кульмінації твору головний герой побачив серед черниць, які агітували проти комуни, *«свою печальну матір»*. Образ можна зіставити з образом печальної матері з тетраптиху «Скорбна мати» П. Тичини, яка проходить Україною і бачить, скільки жертв принесла нашому народу революція, що перейшла у громадянську війну.

3. Центральною у творі є проблема фанатичної відданості революції й гуманності. Полеми протистояння одвічних сил Світла і Темряви, Добра і Зла є душа безіменного чекіста. Мати – утілення світлого, доброго, людяного в чоловікові. Вона нагадує мрію, є «прообраз Марії». Герой в ім'я ідеї мусить знищити матір. Микола Хвильовий попереджає: обраний комуністичними ідеологами шлях є трагічним, загрожує втратою істинних цінностей, гуманістичних ідеалів.

4. Мати Марія – Добро – Богородиця – мати-Україна – розстріл – мати притуляється до згасаючого серця сина – Прощення – Добро лише може перемогти Зло.

5. Слова матері чекіста в кульмінаційній сцені: *«Сину! Мій м'ятежний сину»*, – набувають символічного значення, сприймаються як голос-застереження матері України до «синів», які продовжують її розпинати.

6. Комунар вбиває матір, бо мусить бути послідовним у своїх вчинках, адже це – *«єдина дорога до загірних озер невідомої прекрасної комуни»*. Проте світла мета тьмяніє від крові закатованих невинних людей, віддаляється, майже зникає *«в далекій безвісті»*.

Значний інтерес старшокласників викликали змагальні ігри, зокрема конкурс «Куди веде цитата?». Учитель ставив таке завдання: «Відновіть оригінал твору, у якому пропущені слова»: *«Мої дні течуть тепер серед ..., серед долини, налітої ... Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ниви котять та й котять ... і хлюпають ними аж в ...»*; *«На небі ... серед нив я. Більше нікого. Йду. Гладжу рукою ... ячменів, ... колосистої хвилі»* («Intermezzo» М. Коцюбинського); *«Білий кінь підвів голову і жалібно глянув на Степана великими ... очима. Привабливість теплої надвечір'я ..., опадала, як ... під буйним поривом осіннього вітру. Думка про роботу забарвлювала все в ... тони. Серед усіх робіт він найбільше недолюбливав ...»* («Білий кінь Шептало» В. Дрозда).

Ще однією улюбленою грою школярів є «Бюро літературних знахідок». Учні з'ясовують, кому належать речі (письменникові, літературному героєві):

- *«А йому – що йому випало? Гармату тільки й знав у житті, з нею пройшов півсвіту, перемісив багнюки! Понад хмарами з нею був, плацдарми тримав /.../»* – артилеристові Сашкові Діденкові» («За мить щастя» О. Гончара).

- *Передсмертна записка: «Арешт Ялового – це розстріл цілої Генерації ... За що? За те, що ми були найщирішими комуністами? Нічого не розумію /.../»* – (Миколі Хвильовому).

Перевірити знання учнями змісту прочитаних творів та письменницьких біографій можна за допомогою гри «Літературні асоціації». Її учасники відгадують, із якими творами

асоціюються певні предмети, явища, образи. Учитель подає перелік слів, словосполучень, старшокласники встановлювали ключове слово:

- Польові квіти червоні косинці – МАРС – Кнут Гамсун – символізм – «Місячний сміх» – «Мент» – імпресіоністична новела – *«свіжо, правдиво, боляче»* (новелістика Григорія Косинки).

- Рушниця (*«така штука, що стріляє»*) – *«стопка, щоб було чим вихлюпувати воду з човна»* – *«ранішня зоряка»* – Максим Рильський як товариш по захопленню мисливством (*«Мисливські усмішки»* Остапа Вишні).

- Сліпий бандурист – пісня про зозулю – *«Любові всевишній присвячується»* – *«Сибір несходима»* – автобіографізм (*«Три зозулі з поклоном»* Григора Тютюнника).

Якості кваліфікованого читача перевіряються за допомогою гри *«Літературне лото»*. Учні з'єднують розрізані картки з найменуванням літературних понять та їх визначеннями, іменами героїв і творами, письменниками та відгуками критики про них:

«Невеликий прозовий твір, побудований на матеріалі якогось конкретного факту чи події. Майстрами цього жанру є І. Франко, О. Кобилянська, М. Коцюбинський, Б. Лепкий» (Нарис).

«Сашко Діденко – Лора» – (*«За мить щастя»* О. Гончара).

«Марфа – Михайло – Софія» – (*«Три зозулі з поклоном»* Григора Тютюнника).

«Розум він мав вольтерівської гостроти, викривач був незрівнянний, та все ж визначальним /.../ в його вдачі було саме це: ніжність, душевність, поетичність» – (Остап Вишня).

«Він став основоположником справжньої нової української прози» – Г. Квітка-Основ'яненко).

«Поміркуйте»

- Як ви уявляєте суд над Грицем Летючим (*«Новина»* В. Стефаніка)? Напишіть і виголосіть промову судді, адвоката, підсудного, прокурора, свідків.

- Як ви розумієте моральне кредо *«чесність з собою»* В. Винниченка?

- Чим особливі новели О. Кобилянської в порівнянні з новелами інших письменників?

- Прокоментуйте цитату зі щоденника *«Думи мої, думи мої...»* Остапа Вишні: *«Все життя гумористом! Господи! Збожжеволіти можна від суму!»*.

- Що єднає малу прозу Григора Тютюнника з новелістикою інших шістдесятників?

- *«Йому ще ніколи в житті не бігалося так легко /.../ Не було ні хомути, ні голобель, і ніхто не сіпав за віжки, вказуючи шлях. Дорога впала у зарослий верболозом рукавичк, перестрибнула коріння та сухий хмиз і різко звернула вбік. Уздовж пересохлого русла. Під ноги білому коневі стелилася висока, не торкана косою, зовсім як у недавніх його видіннях, трава»* (*«Білий кінь Шептало»* В. Дрозда).

Змагання наймудріших

Одна команда загадує іншим завдання, наприклад, на кращу інтерпретацію новели Миколи Хвильового:

- Яку художню функцію в новелі Миколи Хвильового *«Я (Романтика)»* виконує безіменність персонажів: головний герой – м'ятежний син, інсургент, чекіст; епізодичні герої: жінка в траурі, чоловік у пенсне, шість засуджених до розстрілу?

«Кошик»

- З кошика потрібно дістати згорнутий аркуш паперу й прочитати написане. Наприклад, з якої усмішки Остапа Вишні цитати:

- *«Писатиме, – сказав якомсь батько, коли я, сидючи на підлозі, розводив рукою калюжу. Справдилось, як бачите, батькове пророкування»*

- *«Заливається майдан людсько-коров'ячо-волячо-кінсько-овечою масою, та маса розпливається, розпливається, розпливається і докочується з одного боку до Псла, а з другого, третього, четвертого — аж туди, де жито, схилившись, коси чекає...»*

- *«Чукрен»* була країна хліборобська. На ланах її на широких росли незнані тепер хліба: кншиі, паляниці, перепічки... А найбільше чухрайці любили на вгородах соняшники».

Тестування «Чи уважний ти читач?» (за творчістю В. Стефаніка):

1. Чий образ у новелі «Марія» російські солдати «кинули до землі», примушуючи героїню його «потолочити»: а) образ Божий; б) Т. Шевченка; в) Б. Хмельницького; г) сина у формі старшини УПА?

2. Чим прикрасили козаки портрет Т. Шевченка (новела «Марія»): а) хустками; б) барвінком; в) трояндами; г) чорнобривцями?

3. Герой якого твору звертається до Богоматері: «*Ти дала сина одного, а я двох*»: а) «Сини»; б) «Марія»; в) «Новина»; г) «Камінний хрест»?

4. До якої країни їде Іван Дідух («Камінний хрест»): а) Канада; б) Америка; в) Італія; г) Австрія?

5. Який образ символізує омертвілу душу Івана Дідуха: а) камінь; б) гора; в) кресало; г) тінь?

«Вільне письмо»

Написання невеликого твору за висловом, цитатою, епіграфом:

- «*Справжнє щастя може відчутти той, хто зазнав горя*» (В. Підмогильний).
- *Уміння «бачити зорі в калюжах»* (О. Довженко).
- *«Руки трудящі – руки красиві»* (О. Довженко).
- *«Ніколи не працював над темою. Завжди працюю над почуттями, що живуть навколо мене і в мені»* (Григор Тютюнник);
- *«Можна відцуратись села, відцуратися селянського хліба. Тільки самого себе не можна відцуратися»* (В. Дрозд).

Літературний диктант «Продовж висловлювання...»

- Першою художньою спробою Степана Васильченка стали... («Записки вчителя»);
- Три брати-наймити, виховані на творах Т. Шевченка, які стали на шлях боротьби за правду, їхня мати, бідна вдова, – герої новели Степана Васильченка... («Чайка»);
- Спогади про щось найдорожче в житті героя або оповідача, як правило, на початку і в кінці твору, у малій прозі Степана Васильченка використовуються як композиційний прийом... (Обрамлення).

Гра «Так чи ні»

Ведучий (один із учнів) називає персонажа художнього твору, учасники ставлять йому запитання, на які він відповідає лише «так» чи «ні». Гра на тренування уваги, уміння чути, що говорять інші. Адже герой знає лише про себе та інших персонажів в межах твору; йому невідомо нічого про автора, жанр, історію написання, стиль тощо. Наприклад: ведучий обрав роль Федька з оповідання «Федько-халамидник» В. Винниченка.

- Твій батько працює в типографії? (Так)
- Тобі відомо, що мати віддала Толі твого чижики? (Ні)
- Ти знаєш, що В. Винниченко часто писав свою малу прозу під музику? (Ні)

«Що? Де? Коли?»

Під час гри учні виявляють уміння користуватися знаннями, зокрема про прочитаний твір; логічно прораховувати можливі варіанти відповіді, обирати правильну; проявляти здатність оригінальної інтерпретації прочитаного. Запитання мають бути логічними, а шлях до них – у кілька не надто простих кроків. Міркування команди вважатимуться правильними, якщо будуть лаконічними, але достатньо вичерпними; демонструватимуть знання тексту, (історико-літературних досліджень українського письменства; «мистецтво розуміння» прочитаного.

Наприклад, запитання: чому епіграфом-присвятою новели «Я (Романтика)» Микола Хвильовий узяв саме це літературне джерело?

Відповідь: новела «Я (Романтика)» присвячена «Цвітові яблуні» М. Коцюбинського. В обох творах спостерігаємо роздвоєння особистості (батька й письменника; «чекіста й людини»), власна психіка є об'єктом рефлексії, емоційного осмислення персонажем.

Орієнтовні запитання, на які за одну хвилину має знайти відповідь команда із 6 осіб:

- М. Коцюбинський захоплено вітає молодого новеліста В. Винниченка: *«Кого у нас читають? – Винниченка. Про кого скрізь йдуть розмови, як тільки інтереси сходяться на літературі? – про Винниченка. Кого купують? Знов – Винниченка»*. У чому секрет такої популярності прозаїка-початківця?

- Чому критика 20-30-х років ХХ ст. звинувачувала Григорія Косинку в «поетизації» бандитизму, анархізму, отаманщини, кривавого вирішення конфліктів, дезертирства, куркульства?

- Як пояснити, що В. Підмогильний на початку 20-х років ХХ ст. писав не пролетарські, а «інтелігентські» оповідання, зображував не переможців-революціонерів, а людей, яких роз'їдає песимізм, тривога, перейнятих «трагедією непотрібної трагічності»?

Якщо грає одночасно кілька команд, учасники записують відповіді на спеціальних картках і здають членам суддівської колегії.

«Своя гра»

Гра для читачів-інтелектуалів; може бути як командною, так й індивідуальною. У турі розігрують 4-5 тем, які складаються з п'яти запитань, мають лише одну правильну відповідь; залежно від складності, оцінюються від 10 до 50 балів. Якщо одночасно змагаються 3-4 учасники, виграє той, хто відповідає правильно й швидко (навіть ще не дослухавши запитання).

Наприклад: *«Класики української новели»*.

1. Дуже любив квіти; від назви квітки походить його псевдонім (Григорій Косинка); 10 балів.

2. Він казав: *«І все, що я писав, мене боліло»* (В. Стефаник); 20 балів.

3. Питав себе: *«І що я в Господа за людина!»* Не зміг жити за законами тоталітарного суспільства, у якому, як і його герої, почувався самотнім, диваком (Григорій Тютюнник); 30 балів.

4. Цього письменника називали «основоположником справжньої нової української прози». Він став взірцем для наслідування, сприймався як канон, як літературна норма. *«Дотягніться до цієї норми, – писав М. Зеров, – і будете «яко боги!»* (Микола Хвильовий); 40 балів.

5. Його першу збірку оповідань і новел захоплено вітає І. Франко: *«І відкіля ти такий узвся? Серед млявої, тонкоартистичної та малосилої або ординарно шаблонової та безталанної генерації сучасних українських письменників раптом виринуло щось таке дуже, рішуче, мускулисте й повне темпераменту, щось таке, що не лізе в кишеню за словом, а сипле його потоками, що не сіє крізь сито, а валить валом, як саме життя, в суміш українське, московське, калічене й чисте, як срібло, що не знає меж своїй обсервації і границь своїй поетичній творчості»* (В. Винниченко); 50 балів.

Отже, комплекс запропонованих інноваційних методів і прийомів як засіб активізації читацької діяльності учнів старших класів є ефективним у шкільній практиці.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці інноватики для активізації читацької діяльності школярів старшої ланки за допомогою інформаційно-комунікативних технологій, соціальних мереж, ролі батьків, бібліотек, громадських об'єднань, які значно розширяють діапазон інтенцій та реалізацій інтерактивних форм літературної освіти в закладі загальної середньої освіти.

8. Висновки

Отже, поєднання традиційних та інноваційних методів і прийомів значно підвищить рівень читацької діяльності учнівської молоді, уможливить вибір альтернативних варіантів як

цілком вірогідних шляхів розв'язання поставленої проблеми, розширить комунікативне середовище до рівнів: *учитель – письменник – учень / читач; учень / читач – письменник; учень / читач – літературний критик; учень / читач – ілюстратор / постановник / режисер тощо*. Відповідно, це сприятиме розвитку уяви, критичного і творчого мислення, залучення школярів крізь призму художньої літератури до осягнення фундаментальних та національно-патріотичних цінностей.

Список літератури:

- 1) Бех І. Д. (1998). Особистісно орієнтоване навчання. Київ, 204.
- 2) Зязюн І. А. (1996). Освітні технології у вимірах педагогічної рефлексії. Постметодика. 4 (14), 11–16.
- 3) Кремень В. Г. (2005). Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати. Київ, 448.
- 4) Дичківська І. М. (2012). Інноваційні педагогічні технології: підручник. Київ, 352.
- 5) Паламарчук, В. Ф. (2002). Педагогічні інновації: міфи та реальність. Директор школи, лицею, гімназії, 3, 36–40.
- 6) Пехота О. М. (2001). Педагогічні технології з позицій педагогічного розвитку дитини. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 2, 103–111.
- 7) Підласий І. П. (1998). Педагогічні інновації. Рідна школа, 12, 3–17.
- 8) Сисоєва С. О. (2003). Нариси з історії розвитку педагогічної думки: навч. посіб. Київ, 308.
- 9) Пасічник Є. А. (2000). Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Київ, 384.
- 10) Степанишин Б. І. (1995). Викладання української літератури в школі: методич. посіб. для вчит. Київ, 254.
- 11) Жила С. О. (2004). Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках з різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Чернігів, 360.
- 12) Когут О. І. (2005). Інтерактивні технології навчання. Тернопіль, 205.
- 13) Куцевол О. М. (2009). Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія): навч. посіб. Київ, 454.
- 14) Petrovych O. B., Vinnichuk, A. P., Krupka V. P., Zelenenka, I. A., Voznyak, A. V. (2021). The Usage of Augmented Reality Technologies in Professional Training of Future Teachers of Ukrainian Language and Literature. CEUR Workshop Proceedings, 2898, 315–333. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-2898/paper17.pdf>
- 15) Семенов О. М. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки: навч. посіб. Київ, 240.
- 16) Токмань Г. Л. (2012). Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ, 312.
- 17) Стіл Д. (2001). Методична система «Розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів». Київ, 1–2, 104; 3–4, 104; 5–6, 162.
- 18) Пехота О. М. (2001). Педагогічні технології з позицій педагогічного розвитку дитини. Неперервна професійна освіта: теорія і практика, 2, 103–111.

---

innovative technologies for activating the reading activity of school students

Alla Vinnichuk

Department of the Ukrainian Language, Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh, Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID 0000-0003-0359-4169

Viktor Krupka

Department of the Ukrainian Language, Faculty of Philology and Journalism named after Mykhailo Stelmakh, Mykhailo Kotsiubynsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID 0000-0002-2320-8045

Abstract: the article reveals the problem of introducing innovative technologies into the literary education of an institution of general secondary education of the senior level. Attention is drawn to the fact that innovations in education contribute to the improvement of the interaction between theory and practice, the emergence of new ideas, tools, and practices, thanks to which the reading activity of schoolchildren increases. Dialogic innovations that diversify the educational process, give it non-standard, original forms (informative, analytical, summary, heuristic conversations) play a significant role in the senior echelon. Problem-based learning methods are important (students can publicly discuss the raised problems in the form of a round table, talk show, expert group meeting, forum, symposium, debate, aquarium). Heuristic learning methods have gained significant effectiveness: brainstorming or storming, brainstorming. They are used for the purpose of developing activity, determination, creative imagination, thinking of students-readers. The design method has become interesting and undeniably necessary in the modern school. The ideas of the project work on the study of Ukrainian literature were often determined by the intention to overcome difficulties during the analysis of the epic work. Qualities of a qualified reader are tested with the help of the games "Literary Lottery", "Where does the quote lead", "Bureau of literary finds", "Basket", "Yes or no", "Free writing", "What? Where? When?" etc. Especially significant in the modern school is the use of information and communication technologies, which is not only gaining popularity, but also significantly affects the level of reading activity. Its implementation in the educational process still needs a comprehensive study. The use of innovative technologies expands the communicative environment of schoolchildren, promotes the development of their critical and creative thinking.

Keywords: innovative technologies, reading competence, method, design method, reception, conversation.
